

Skipulagsstofnun
Borgartúni 7b
105 Reykjavík

Sent með tölvupósti á: skipulag@skipulag.is
Afrít: Sveitafélagið Ölfus

Reykjavík, 3. október 2022

Efni: Matsskýrsla um efnistöku úr Litla-Sandfelli

Stjórn Landverndar hefur kynnt sér ofangreinda matsskýrslu. Stjórn Landverndar bendir á að samtökin standa nú fyrir undirskriftasöfnun gegn efnistökkunni¹ og vill koma eftirfarandi athugasemdum á framfæri.

Almennar athugasemdir

Mótvægisaðgerðir

Stjórn Landverndar telur að framkvæmdaaðili sýni mjög lítinn vilja í verki til að draga úr umhverfisáhrifum framkvæmdarinnar þar sem engar raunverulegar mótvægisaðgerðir eru fyrirhugaðar og fáir valkostir. Aðrir valkostir gætu verið aðrir efnistökkustaðir eða áframhaldandi notkun á kolaösku úr kolaorkuverum. Jafnframt ætla framkvæmdaaðili ekki að leggja í neinar mótvægisaðgerðir vegna kolefnislosunar, sandfoks, hljóðmengunar, slits á vegum eða svifryksmyndunar vegna umferðar. Framkvæmdaaðili ætla sér að nýta innviði landsins til þungaflutninga án þess að greiða fyrir það meira en skatt af eldsneyti. Þá hefur framkvæmdaaðili ekki farið í rannsókn á því hvaða kostir standa til boða þegar kemur að kolefnislágum farmflutningum.

Sértækar athugasemdir

Losun gróðurhúsalofttegunda

Ástæða framkvæmdarinnar er að sögn framkvæmdaaðila að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda frá notkun á steinsteypu með því að draga úr notkun á sementsklinkers. Í dag er dregið úr nokkun á sementsklinkers með því að nota kolaösku frá kolaorkuverum en bruni kola þarf að fara mjög hratt minnkandi í heiminum til þess að afstýra verstu hamförum hættulegra loftslagsbreytinga. Fullyrt er að móbergið í Litla-Sandfelli komi í stað kolaöskunnar sem íblöndunarefni. Verkfræðistofan hefur fyrir hönd framkvæmdaaðila reiknað út að komi móbergið úr þrengslum í stað sementsklinkers muni draga verulega úr losun gróðurhúsalofttegunda þar sem framleiðsla á honum losar mikið af gróðurhúsalofttegundum. Þetta stenst ekki skoðun. Nóg er til af kolaösku í heiminum og mun verða næstu áratugin. Því má nota hana til að ná sama markmiði. Staðreyndin er sú að minna en 10% af þeirri kolaösku sem framleidd er í dag er nýtt. Þrátt fyrir að rétt sé eins og fram kemur í matsskýrslu, að Þýskaland og fleiri lönd í Evrópu stefni á að brenna engum kolum árið 2040 er nauðsynlet að halda því til haga að 6 lönd í Evrópu sem nýta kol, hafa ekki sett sér slík markmið². Kolaaska verður

¹ [Áskorun: Höfnum námuvinnslu á Mýrdalssandi og Þrengslum. - Landvernd](#)

² [Europe's coal exit - Europe Beyond Coal : Europe Beyond Coal \(beyond-coal.eu\)](#)

Því á markaðnum í miklu magni næstu tvo áratugi hið minnsta í Evrópu og í heiminum amk. til 2060³. Stjórn Landverndar vill beina því til framkvæmdaaðila að skoða vandlega hvort ekki megi geyma þá kolaösku sem nú fellur til þannig að hægt sé að nýta hana í steypuframleiðslu langt fram eftir þessari öld. Það væri í anda hringrásarhagkerfisins, myndi spara mikla losun gróðurhúsalofttegunda og væri auk þess staðsett mun nær væntanlegum kaupendum á meginlandi Evrópu.

Stjórn Landverndar telur því að Skipulagsstofnun þurfi að yfirfara útreikninga í matskýrslu um væntan samdrátt í losun gróðurhúsalofttegunda af framkvæmdinni og taka tillit til þess að sandurinn úr Litla-Sandfelli kemur í stað úrgangsefnis frá kolaorkuverum sem verða til taks hið minnsta næstu tvo áratugin en ekki í stað sementsklinkers nema óbeint. Því er efnistaka upp á 800 þús tonna af sandi óraunhæf og í raun í andstöðu við markmiðið um að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda næstu tvo áratugin.

Framkvæmdaaðili virðir að vettugi þau neikvæðu áhrif sem framkvæmdin mun hafa á losun gróðurhúsalofttegunda frá Íslandi og ætlar sér ekki einu sinni að kolefnisjafna losun frá flutningum innanlands. Framkvæmdaaðili ætlar ekki í neinar mótvægisaðgerðir við þessu og virðist ekki hafa kynnt sér framfarir í vöruflutningum með kolefnislágum orkugjöfum eins og metan og rafmagn.

Þá virðist heimildum ekki bera saman um magn losunar frá sementsframleiðslu. Framkvæmdaaðili telur til mun hærri losun en aðrar heimildir sem tilgreina 590 kg/tonn sement⁴.

Mikilvægasta aðgerðin til að draga úr losun frá steypu í byggingum er að hanna og byggja með efnum sem valda sem minnstri losun. Margar nýjar lausnir eru við sjóndeildarhringinn þegar kemur að kolefnishlutlausum byggingum⁵. Með tilliti til þess að móbergsefnið getur ekki komið í stað sementsklinkers, aðeins dregið úr notkun þeirra, og að nóg verður til af kolaösku í Evrópu á næstu tveimur áratugum er engin umhverfisávinningur af verkefninu og því ekki hægt að réttlæta efnistöku á þeim forsendum.

Uppbygging atvinnu

Framkvæmdin dregur úr lífsgæðum í þéttbýlinu Þorlákshöfn og getur einnig haft neikvæð áhrif á atvinnustarfsemi sem fyrir er. Því gæti framkvæmdin fækkað störfum í sveitarfélaginu Ölfus en ekki fjölgað þeim.

Umhverfisáhrif – gróður

Í matskýrslu er ekki fjallað um áhrif sandfoks eða svifryksmengunar vegna flutninga á gróður. Rof eykst og eins og Íslendingar vita er erfitt að stöðva það. Áhrif á gróður- og jarðvegseyðingu gætu því orðið mun alvarlegri en fjallað er um í matskýrslu. Stjórn Landverndar spyr því Skipulagsstofnun hvort umfjöllun um gróður í matskýrslu standist viðmið um faglega umfjöllun.

Umhverfisáhrif- fuglalíf

³ [China Wants To Go Carbon-Neutral — And Won't Stop Burning Coal To Get There : NPR](#)

⁴ <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/20430779.2011.579357>

⁵ <https://www.mckinsey.com/industries/chemicals/our-insights/green-growth-avenues-in-the-cement-ecosystem>

Rannsóknir á fuglalífi eru ófullnægjandi og fullyrðingar um að fuglum fjölgi á svæðinu að efnistöku lokinni eru órökstuddar. Stjórn Landverndar telur að Skipulagsstofnun þurfi einnig að athuga hvort þær rannsóknir sem fram hafa farið á fuglalífi séu fullnægjandi.

Umhverfisáhrif – jarðmyndanir

Litla-Sandfell er umvafið nútímahrauni sem nýtur verndar 61. greinar náttúruverndarlaga. Við framkvæmdina verður óhjákvæmilega rask á hrauninu vegna vinnuáðstöðu og vega. Hér er ekki um að ræða brýna nauðsyn, því áhrif á loftslag eru hverfandi hið minnsta næstu tvo áratugi og lengur ef framkvæmdaaðili safnar þeirri kolaösku sem nú fellur til í Evrópu. Ekki eru áætlaðar neinar aðgerðir til að tryggja það að hraunið spillist ekki og áhrifin eru því veruleg. Auk þess getur útflutningur á heilu fjalli aldrei talist annað en veruleg inngrip í jarðmyndanir.

Umhverfisáhrif – landslag og ásýnd

Gríðarleg áhrif verða á landslag og ásýnd og þar með á útivist og ferðaþjónustu. Mikil og mjög sýnileg atvinnustarfsemi á svæði þar sem áður var engin starfsemi hefur umtalsverð áhrif. Gögn sem lögð eru til grundvallar eru eingöngu skýrsla verkfræðistofu og ljósmyndir, en frekari gagna þarf að afla fyrir svo stórtækt inngrip í íslenska náttúru.

Að fjarlægja heilt fjall úr íslenskri náttúru er alvarleg ásýndartruflun og varanleg.

Stjórn Landverndar hafnar því alveg, af ástæðum sem að ofan eru taldar, að áhrif á landslag og ásýnd verði lítil, heldur verða þau veruleg neikvæð.

Umhverfisáhrif – umferð

Það vantar nauðsynlegar upplýsingar um svifryksmengun frá akstri vörubíla allan sólarhringinn. Svifryksmengun vegna slits á vegum er margfalt meiri vegna svo þungra bíla heldur en fólksbíla og því eru áhrifin miklu mun meiri heldur en hlutfall af núverandi umferð segir til um, þó það hlutfall sé auðvita mjög hátt vegna aðeins einnar framkvæmdar. Þungaflutningar allan sólarhringinn 300 daga ársins eru mjög íþyngjandi fyrir vegakerfið. Ekki er hægt að miða við fjölda ökutækja því áhrif þungaflutninga á vegakerfið og mengun eru verri í veldisvexti. Þannig getur einn flutningabíll með 80% hleðslu valdið sliti á við 9.000 fólksbíla⁶. Hér skortir verulega á raunsanna umfjöllun í matskýrslu.

Eins og áður ætlar framkvæmdaaðili ekki að ráðast í neinar mótvægisáðgerðir vegna efnisnámsins. Hann ætlar samt að fulllasta vegakerfið með tilheyrandi svifryksmengun, loftslagsáhrifum og viðhaldskostnaði fyrir íslenska skattborgara. Eins um aðra þætti, er niðurstaða matsins allt of væg, áhrif á umferð verða veruleg en ekki nokkuð neikvæð eins of skýrsluhöfundar halda fram.

Umhverfisáhrif – hljóðvist

Bæði efnistakan sjálf en alveg sérstaklega þungaflutningar á þjóðvegi allan sólahringinn veldur mikilli truflun. Framkvæmdaaðili hefur ekki hugsað sér að gera neinar ráðstafanir vegna þessa. Aftur, hlutfall af mestu daglegu heildarumferð er ekki gott viðmið þar sem þungaflutningarnir eru mun hávaðasamari og munu eiga sér stað allan sólarhringinn. Þá er það skrýtin réttlætning að vandinn sem þungaflutningarnir skapa verði minni með væntri aukinni umferð í framtíðinni. Þessi hugarleikfimi með hlutfallsreikning er í raun brotleg. Með þyngri umferð verða þungaflutningarnir stærra

⁶ [949/135 svar: slit flutningabíla á vegum | Þingtíðindi | Alþingi \(althingi.is\)](#)

vandamál og ekki má draga úr þeim vanda með því að bera hann saman við umferðarspár um sem gefa til kynna að hann verði hlutfallslega minni.

Aftur hefur verkfræðistofan komist að allt of jákvæðri niðurstöðu fyrir framkvæmdina í mati sínu á umhverfisáhrifum.

Umhverfisáhrif - loftgæði

Hér vantar alla umfjöllun um svifryksmengun af umferð flutningabíla en sú mengun verður veruleg. Slit á vegum vegna hvers þungaflutningabíls er á við 9.000 fólksbíla. Þá er rétt að geta þess að áætlað hefur verið að um 80 manns látist á hverju ári hér á landi vegna svifryksmengunar og helsta uppspretta þess er umferð⁷. Þá getur sandfok orðið verulegt bæði frá flutningum og vinnslu í þrengslum og í Þorlákshöfn.

Mótvægisáðgerðir sem tilgreindar eru, eru ekki mótvægisáðgerðir heldur sjálfsgöður hlutur af framkvæmdinni. Krefja ætti framkvæmdaaðila um verulega uppgræðslu lands til að hefta sandfok ef af framkvæmdinni verður. Stjórn Landverndar telur samt sem áður að áhrif á loftgæði af framkvæmdinni séu það neikvæð að ekki sé hægt að samþykkja hana.

Umhverfisáhrif- Vatnsvernd

Veruleg hætta er á mengun inn á vatnsverndarsvæði af svo stórrí framkvæmd með svo miklum flutningum á díselolíu fram og til baka um vatnsverndarsvæðið. Mótvægisáðgerðir sem tilgreindar eru í þessum kafla eru ekki raunverulegar mótvægisáðgerðir heldur sjálfsgöðar öryggisráðstafanir við allar svona framkvæmdir. Verulega vantar upp á að framkvæmdaaðili sýni nágrönnum sínum sem nýta og búa á svæðinu tillit þar sem hann ætlar sér að nýta innviði samfélagsins til efnisflutninga, valda mengun, sandfoki losun gróðurhúsalofttegunda og stefnir vatnsvernd í hættu. Benda má að að talsverð áform er um fiskeldi á landi sem byggir á góðu aðgengi að hreinu vatni. Hér kunna að vera hagsmunaárekstrar í uppsiglingu.

Umhverfisáhrif – útivist og ferðamennska

Í þessum kafla er ekki fjallað um áhrif á útivist, eingöngu um ferðamennsku. Gert er ráð fyrir því að það skipti mestu máli hversu mikill fjöldi hefur möguleika á að sjá viðkomandi náttúru en það er rangt. Matið snýst um áhrifin á núverandi útivist og ferðamennsku, ekki fjölda ferðamanna. Áhrifin verða mjög neikvæð á útivist en umfjöllun skortir um það. Hér er um að ræða svæði sem nýtt er til gönguferða allan ársins hring og rekstur efnisnámsins spillir upplifun verulega.

Hér verður að gera kröfu á framkvæmdaraðila um mótvægisáðgerðir og gera kröfu um að hann fjalli ítarlega um áhrif á útivist en ekki bara ferðapjónustu. Þó útivist og ferðapjónusta séu tengd og neikvæð áhrif á útivist hafi neikvæð áhrif á ferðapjónustu er ekki um sama hlut að ræða.

Stjórn Landverndar hafnar því að áhrif á útivist og ferðapjónustu af iðnaðarstarfsemi í lítt raskaðri náttúru sem mikið er nýtt til útivistar geti verið annað en verulega neikvæð.

Umhverfisáhrif – loftslag

Fjallað er um áhrif á loftslag ofar í þessum kafla. Vegna þess að sandútflutningurinn á að leysa kolaösku af hólmi eru útreikningar sem fram koma í þessum kafla um verulega jákvæð áhrif á loftslag í besta falli misvísandi. Hægt er að safna upp kolaösku sem til fellur frá kolaorkuverum næstu árin og því þarf ekki að fara í efnisnám á Íslandi vegna loftslagsáhrif amk. næstu tvo áratugina. Þá verður að

⁷ [MergedFile \(stjornarradid.is\)](https://stjornarradid.is)

gera lágmarkskröfur um að framkvæmdaaðili kolefnisjafni efnisflutninga, dragi verulega úr umfangi þeirra og skoði af alvöru aðra orkukosti en dísel fyrir flutningstækin ef af framkvæmdinni verður. Landvernd telur því að Skipulagsstofnun þurfi að yfirfara útreikninga Eflu varðandi loftslag í samræmi við ofangreint.

Lokaorð

Stjórn Landverndar telur að ávinningurinn af þessari framkvæmd sé mjög lítil amk. næstu áratugina og sé lítið til allra samfélagsþátt eru áhrif framkvæmdarinnar líklega mjög neikvæð. Fróðlegt væri að fá hlutlæga nytja- og kostnaðargreiningu þar sem allt er talið til. Framkvæmdaaðili ætlar sér að slíta innviðum á kostnað skattborgara án þess að grípa til neinna mótvægisáðgerða, spilla útsýni og upplifun á vinsælum útivistarsvæðum og auka á svifryksmengun í þéttbýlum á Suðurlandi.

Skipulagsstofnun ætti að senda þessa matskýrslu aftur til framkvæmdaaðila og krefja hann um að skipuleggja mótvægisáðgerðir við þeim neikvæðu umhverfisáhrifum sem framkvæmdin veldur. Gera ætti kröfu um nytja- og kostnaðargreiningu þar sem allir þættir eru teknir með. Þá ætti stofnunin að skoða vandlega þann freistnivanda sem verkfræðistofur eru í þegar kemur að því að meta áhrif framkvæmda á umhverfi en þær komast yfirleitt að því að umhverfisáhrifin séu mun minni en álit Skipulagsstofnunar segir síðan til um.

Með vinsemd og virðingu,

fh. stjórnar Landverndar

Auður Önnu Magnúsdóttir, framkvæmdastjóri